

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

THE STATE AND PROSPECTS OF REGULATORY REGULATION OF CRYPTOCURRENCY CIRCULATION IN UKRAINE

Переверзєв Д.В., аспірант кафедри фінансово-економічної безпеки
Національна академія Служби безпеки України

Криптовалюти стають невід'ємною частиною сучасної фінансової системи, що створює необхідність їх нормативно-правового врегулювання в Україні. Важливість цього питання обумовлена потребою у захисті прав користувачів, забезпеченні фінансової стабільності, а також інтеграції українського законодавства в європейський та світовий правовий простір.

У статті обговорюються актуальні питання нормативно-правового врегулювання обігу криптовалюти в Україні, розглядаються різні підходи до визначення і значення поняття «криптовалюта» як в Україні, так і на міжнародному рівні, що дозволяє краще зрозуміти перспективи та виклики, пов'язані з легалізацією криптовалютних відносин. Через аналіз існуючих правових норм, які регулюють обіг криптовалюти, виявлено прогалини у законодавстві, що перешкоджають ефективному правовому регулюванню цього сегмента фінансових відносин.

Окрему увагу приділено важливим аспектам міжнародного досвіду регулювання криптовалюти, який може бути використаний для розробки українського законодавства. Дослідженням підкреслюється важливість гармонізації національних нормативно-правових актів з міжнародними стандартами, а також необхідність впровадження єдиних підходів до регулювання криптовалюти в Україні.

Питання правового регулювання обігу криптовалюти в Україні є надзвичайно важливим вже сьогодні, адже тенденція вибору проведення транзакцій на користь криптовалюти є вже досить поширеним явищем і з кожним днем ця тенденція набирає обертів. Криптовалюти в найближчому часі стануть найпоширенішим засобом розрахунку, зберігання коштів та інвестицій. В статті міститься та окреслюється важливість та набір популярності криптовалютних транзакцій як у світі, так і в Україні.

Перспективи розвитку нормативно-правового регулювання криптовалюти в Україні виглядають оптимістично, але потребують значних зусиль з боку законодавців та регуляторів. Відповідні зміни до Податкового кодексу та Закону України «Про віртуальні активи» дозволять створити прозору правову базу для здійснення операцій з криптовалютами, що сприятиме розвитку цифрової економіки в Україні.

Ключові слова: криптовалюта, віртуальні активи, обіг криптовалюти в Україні, нормативно-правове регулювання, блокчейн.

Cryptocurrencies are becoming an integral part of the modern financial system, which creates the need for their regulatory and legal regulation in Ukraine. The importance of this issue is due to the need to protect the rights of users, ensure financial stability, as well as the integration of Ukrainian legislation into the European and global legal space.

The article discusses current issues of regulatory and legal regulation of the circulation of cryptocurrencies in Ukraine, considers different approaches to the definition and meaning of the concept of «cryptocurrency» both in Ukraine and at the international level, which allows for a better understanding of the prospects and challenges associated with the legalization of cryptocurrency relations. Through the analysis of the existing legal norms that regulate the circulation of cryptocurrencies, gaps in the legislation were revealed, which prevent effective legal regulation of this segment of financial relations.

Particular attention is paid to important aspects of the international experience of cryptocurrency regulation, which can be used for the development of Ukrainian legislation. The study emphasizes the importance of harmonizing national legal acts with international standards, as well as the need to implement unified approaches to the regulation of cryptocurrencies in Ukraine.

Prospects for the development of regulatory and legal regulation of cryptocurrencies in Ukraine look optimistic, but require significant efforts on the part of legislators and regulators. Corresponding changes to the Tax Code and the Law of Ukraine «On Virtual Assets» will allow creating a transparent legal framework for transactions with cryptocurrencies, which will contribute to the development of the digital economy in Ukraine.

Key words: cryptocurrency, virtual assets, circulation of cryptocurrencies in Ukraine, legal regulation, blockchain.

Постановка проблеми. Світова тенденція швидкого набрання популярності криптовалютою як засобом платежу, інвестицій та фінансових операцій спостерігається й в Україні. В нашій державі незважаючи на стрімке зростання цього ринку, нормативно-правове регулювання віртуальних активів, одним з видів яких є криптовалюта, залишається лише частково врегульованим.

Прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022, покликаний врегулювати правовідносини у сфері обороту віртуальних активів, він розкриває права та обов'язки суб'єктів, що беруть участь у правовідносинах з віртуальними активами та установлює основні засади і напрямки державної політики у цій сфері. Проте, станом на час написання цієї статті, на липень 2024 року, Закон України від лютого 2022 року ще не набрав чинності, про це мова піде нижче. Тому проблема нормативно-правового врегулювання криптовалюти в Україні залишається, а відсутність чіткої правової бази може мати серйозні наслідки як для держави, так і для окремих користувачів.

Важливість нормативно-правового врегулювання обігу криптовалюти в Україні пов'язана з захистом національної безпеки, бо використання криптовалюти без належного

контролю може мати негативні наслідки для національної безпеки у вигляді, наприклад, інструментів для фінансування тероризму, враховуючи чинник анонімності. Тож, врегулювання цього ринку з боку держави дозволить ефективніше протидіяти злочинам, що посягають на національну безпеку, а також і кіберзагрозам, пов'язаним з незаконним обігом криптовалюти. Але не можна сприймати потребу врегулювання нормативно-правового статусу і обігу криптовалюти в Україні лише для державних інституцій як потребу для забезпечення національної безпеки, це передусім і питання захисту інтересів користувачів, бо відсутність законодавчої бази створює підґрунтя для шахрайства та зловживань. А неврегульований ринок криптовалюти може бути використаний для фінансових махінацій, від яких постраждають громадяни. Вважаємо, що законодавче регулювання дозволить захистити інтереси користувачів та знизити ризики пов'язані з інвестиціями в криптовалюти.

І ще на один аспект, який актуалізує важливість нормативно-правового врегулювання криптовалюти в Україні звернемо увагу, це – збільшення надходжень до державного бюджету. Застосування чіткого податкового режиму до операцій з криптовалютами може значно збільшити державні надходження. Оподаткування доходів від опера-

цій з криптовалютами є важливим елементом для забезпечення фінансової стабільності та розвитку економіки. Для актуалізації цього вектору питання нормативно-правового врегулювання обігу криптовалют в Україні зазначимо, що на порядок денний одинадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання у 2024 році вносили «Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами».

Крім того, конституційно визначений шлях України до ЄС підкреслює важливість гармонізації вітчизняного законодавства у сфері криптовалют з законодавством країн-членів ЄС та розробки єдиних стандартів регулювання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У межах, дотичних до цієї теми проведено значну кількість досліджень як українськими, так і міжнародними науковцями. Цифрові активи та їх правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн дослідили вчені Кудь А., Кучерявенко М. та Смичок Є. [1], питанням про правове значення криптовалют у сучасній фінансовій системі приділялась увага з боку науковців Нескородженої Л.Л., Бонь Б.О. та Кононець О.М. [2], а про використання на ринку платежів криптовалюти є наукові статті Бречко О., Желюк Т. [3] та Бутко М.Д. [4], правові аспекти статусу криптовалюти досліджували вчені Логойда В.М. [5] та на рівні дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Гончаренко С.Ю. [6]; економіко-правовий аналіз криптовалютних відносин в Україні здійснили Ковтун В.В., Овсієнко О.В. [7], а питаннями правового регулювання обігу криптовалют займалися вчені Петров Р. та Андрусак О. [8] та інші. Разом з тим, питанням сучасного стану та можливих перспектив нормативно-правового врегулювання обігу криптовалют в Україні бажаної уваги науковцями не було приділено, що і актуалізувало тему цієї статті.

Серед іноземних науковців, що вивчають нормативно-правове регулювання криптовалют, можна виділити таких дослідників, як Джеффри Ховелл/Jeffrey Howell та Крістофер Брімбл/Christopher Brimble [9]. Їх дослідження стосуються загальних принципів регулювання криптовалют на міжнародному рівні, а також аналізують приклади законодавства у різних країнах, таких як США, Великобританія та Європейський Союз. Вони підкреслюють важливість гармонізації законодавства у сфері криптовалют та розробки єдиних стандартів регулювання.

Метою статті є аналіз проблем нормативно-правового врегулювання обігу криптовалют в Україні в сучасний період та генерування можливих перспектив для його впровадження в найближчій перспективі.

Результати дослідження. Криптовалюти вже не є новинкою на фінансових ринках, і їхня популярність продовжує зростати як в Україні, так і у всьому світі. В Україні ця тема набуває особливої актуальності, оскільки криптовалюти стають інструментом не лише для інвестицій, але й для платежів, зберігання активів та міжнародних транзакцій. Втім, питання правового регулювання обігу криптовалют залишається складним та багатограним. Враховуючи це, на початку з'ясуємо більш чітко, що ж розуміється під поняттям «криптовалюта», які її властивості і в чому її унікальність, щоб потім перейти до її нормативно-правового врегулювання як в Україні та і на міжнародному рівні.

Тож, щодо визначення, зразу зазначмо, що одностайності у багатьох аспектах науковцями не досягнуто, тому наведемо найбільш узгоджені аспекти щодо криптовалют, яку, наприклад, вчені-економісти вважають різновидом цифрових валют і визначають як такий різновид цифрової валюти, емісія та облік якої виконується децентралізованою платіжною системою повністю в автоматичному режимі (без можливості внутрішнього або зовнішнього адміністрування) [10; 11; 12].

Вчені у сфері права, зокрема, такі як Олександр Железняк [13] та Роман Петров [8], визначають криптовалюту як нову форму цифрового активу, яка потребує спеціального правового регулювання через ризики, пов'язані з її децентралізованою природою, анонімністю та можливістю використання у протиправній діяльності. Вони підкреслюють, що правове визначення криптовалюти повинно враховувати специфіку її функціонування як засобу платежу, інвестиційного інструменту та технології зберігання вартості. Железняк О. наголошує, що криптовалюта є «сукупністю технологічних, фінансових та правових елементів, що формують новий вид активу, який потребує комплексного підходу до регулювання [13]».

Професор Микола Кучерявенко розглядаючи фінансово-правові аспекти обігу криптовалют [1] визначає криптовалюту як особливий вид цифрового активу, який функціонує на основі децентралізованих технологій, зокрема блокчейну, і не має матеріальної форми. Він наголошує на тому, що криптовалюта, з одного боку, є засобом обміну, подібним до традиційних грошей, але, з іншого боку, вона відрізняється від класичних валют через відсутність централізованого емітента та регулятора. Вчений також підкреслює, що правове регулювання криптовалюти вимагає окремого підходу, який враховує її унікальні властивості, такі як анонімність, транскордонний характер та високий рівень волатильності. Він вважає, що законодавчі норми повинні сприяти інтеграції криптовалют у фінансову систему, одночасно мінімізуючи ризики їхнього використання у протиправній діяльності.

Джеффри Ховелл/Jeffrey Howell та Крістофер Брімбл/Christopher Brimble [9], іноземні дослідники, підкреслюють, що криптовалюта є новим фінансовим інструментом, який виходить за межі традиційних правових категорій, що вимагає перегляду існуючих нормативних рамок на міжнародному рівні.

Загальновідомо, що захищеність такого виду цифрових активів як криптовалюта зумовлена використанням технології блокчейн, що й забезпечує стабільність криптовалюти. Так, у монографії «Цифрові активи та їх правове регулювання», виданої вченими Національного юридичного університету імені Ярослава Мурога А. Кудя, М. Кучерявенком та С. Смичком охарактеризовано головні переваги блокчейну, серед яких [1, с. 11]:

- 1) блокчейн є розподіленим реєстром і буде функціонувати до останнього активного мережевого вузла;
- 2) доступ до історії транзакцій блокчейну мають всі учасники мережі, а повного контролю над ним немає ніхто;
- 3) у мережі блокчейн відсутня ієрархія, тобто серед безлічі мережевих вузлів нема головного;
- 4) за своєю природою блокчейн здатен поєднати відкритість та захищеність даних користувачів, а високий ступінь надійності забезпечується за допомогою прогресивних методів шифрування;
- 5) дані в мережі блокчейн неможливо видалити або замінити, бо вони підтверджуються безліччю мережевих вузлів;
- 6) технологія блокчейн забезпечує абсолютну прозорість, оскільки доступ до інформації про всі операції відкритий і кожен може перевірити її вірогідність;
- 7) мережа блокчейн є «довірчою» системою, бо транзакції здійснюються прямо між її учасниками, автоматично перевіряються та підтверджуються безліччю вузлів мережі й не потребують посередників, що повністю виключає недовіру до однієї організації-посередника (як наслідок, це приводить до значного зменшення вартості транзакції за рахунок скорочення комісійних витрат, а також до збільшення швидкості транзакцій внаслідок скорочення витрат часу).

Вбачаються слухними і такими, що доповнюють цілісність розуміння криптовалют результати здійсненого

економіко-правового аналізу криптовалютних відносин в Україні, зробленого Ковтун В.В. та Овсієнко О.В. [7], які зауваживши, що сума грошей, яка перебуває в електронній формі, еквівалентна кількості паперових грошей, які знаходяться в банку, чого не можна сказати про криптовалюту, до основних властивостей криптовалюти віднесли такі:

– відсутність центрального органу управління. Криптовалюта, на відміну від фіатної валюти, не регулюється центральною грошово-кредитною установою. Контроль за процесами використання криптовалюти базується на тому, що учасники тримають ідентичні повні бази даних балансів усіх гаманців, і змінити базу можливо лише за умови повного консенсусу системи. Саме такий механізм збільшує довіру до цього виду віртуальної валюти, оскільки майже унеможливує процес підробки криптовалюти або скасування відповідного коду;

– у криптовалютах немає примусового повернення платежів, оскільки немає адміністрування, кошти не можуть бути примусово заморожені або вилучені без доступу до приватного ключа власника. Однак є можливість укладання угод за участю посередника, коли для завершення або скасування угоди потрібна згода всіх трьох або довільних двох сторін. Учасники угоди можуть добровільно тимчасово взаємно блокувати свої кошти як заставу. Точніше, криптовалюта буде перерахована на спеціальний рахунок, для розпорядження яким потрібна згода всіх або кількох сторін. При цьому будь-яка сторона самостійно неспроможна виконати будь-яку операцію;

– наявність верхньої межі загального обсягу емісії. Проте існують певні види криптовалюти, у яких ця верхня межа відсутня, і можлива як емісія за рахунок накопичень, так і демісія шляхом обов'язкового знищення невеликої фіксованої суми в кожній транзакції.

На сьогодні правовий статус криптовалют в Україні залишається частково врегульованим. Основні положення щодо обігу криптовалют визначені у кількох нормативно-правових актах, основний з яких Закон України «Про віртуальні активи» [14], який був прийнятий Верховною Радою України у 2022 році, підписаний Президентом України, проте досі не набрав чинності.

При його прийнятті зазначалося, що в Україні повноцінному функціонуванню та подальшому розвитку ринку віртуальних активів заважає цілий ряд невирішених проблем, серед яких: (а) відсутність правового регулювання відносин, що виникають у сфері обігу віртуальних активів; (б) відсутність механізмів оподаткування доходів, отриманих від операцій з віртуальними активами; (в) відсутність правових гарантій захисту права власності учасників ринку віртуальних активів; (г) регулювання діяльності професійних учасників ринку віртуальних активів; (д) відсутність механізмів контролю за обігом віртуальних активів, які можуть використовуватись з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення [15]; тощо. З метою вирішення вищезазначених проблем було розроблено проект Закону України «Про віртуальні активи». Дійсно, у 2022 році парламентарі ухвалили законопроект «Про віртуальні активи», проте він міг набути чинності лише після внесення змін до Податкового кодексу України. Станом на серпень 2024 року зміни до податкового законодавства розроблені, проте не ухвалені.

Закон України «Про віртуальні активи» передбачає, що центральними органами влади, які формують і реалізують державну політику в сфері обігу віртуальних активів, є Національний банк України та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

На них покладені завдання, зокрема, здійснення державного регулювання та контролю за обігом віртуальних активів на території України, забезпечення та здійснення

контролю за виконанням, в межах компетенції, учасниками ринку віртуальних активів законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [7].

Одним із ключових викликів залишається питання контролю та захисту прав користувачів криптовалют. Відсутність чіткого законодавства призводить до того, що операції з криптовалютами можуть нести високий рівень ризику, зокрема щодо шахрайства, відмивання грошей та фінансування тероризму.

Також залишається не врегульованим питання оподаткування криптовалютних операцій. На сьогодні в Україні немає чіткого механізму, який би регулював питання сплати податків з доходів, отриманих від операцій з криптовалютами. Це створює додаткові ризики як для користувачів, так і для держави, оскільки призводить до недоотримання податкових надходжень.

За час, що пройшов після ухвалення Закону України «Про віртуальні активи» сталися події, які також вимагають внесення змін та доповнень до зазначеного законодавчого акту, а саме, 20.04.2023 Європейський парламент прийняв історичне рішення для ринку криптоактивів й схвалив регламент регулювання віртуальних активів MiCA / Markets in Crypto-assets, який передбачає регулювання віртуальних активів, захищаючи користувачів та інвесторів в цій галузі.

Висновки і перспективи. Перспективи розвитку нормативно-правового врегулювання обігу криптовалют в Україні є непогані, хоча і потребують значних зусиль з боку законодавців та регуляторів. Зокрема, необхідно прийняти відповідні зміни до Податкового кодексу, які дозволять набрати чинності Закону України «Про віртуальні активи». Це відкриє можливість для ліцензування діяльності, пов'язаної з криптовалютами та створить умови для захисту прав користувачів.

Крім того, як зазначає журнал «Forbes Ukraine», Україна може стати першою в Європі країною, що імплементувала європейські норми регулювання віртуальних активів MiCA. Останні кроки – оновлення закону 2022 року «Про віртуальні активи» та ухвалення змін до Податкового кодексу, що дозволять державі оподатковувати операції з торгівлі та оплати криптовалютами в Україні [16].

Ще одним перспективним напрямком має стати визначення в нормативно-правовій площині термінологічної бази, чітко зафіксувавши поняття «криптовалюта». Станом на сьогодні, чинний Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» від 14 грудня 2021 року № 1953-IX [17] у Розділі I «Загальні положення про фінансові послуги» визначає біля 70-ти термінів у цій сфері, проте такого як «криптовалюта» чи фінансові операції з нею, не містить. Так само і Закон України «Про віртуальні активи», що ще не набрав чинності, містить 12 визначень, а визначення «криптовалюта» не містить. Враховуючи зазначене, доцільно внести в термінологію визначення «криптовалюта» для уникнення колізій та подвійних тлумачень.

Регулювання обігу криптовалют в Україні знаходиться на стадії формування, що створює як виклики, так і можливості. Важливим є те, що Україна вже зробила кроки на напрямку легалізації криптовалют, прийнявши Закон «Про віртуальні активи». Однак, для подальшого розвитку цієї сфери необхідні додаткові законодавчі акти, зокрема зміни до Податкового кодексу, а також впровадження цифрових валют на національному рівні. І є надія, що Україна може стати першою в Європі країною, що імплементує європейські норми регулювання віртуальних активів MiCA.

Нормативно-правове врегулювання обігу криптовалют є критично важливим для забезпечення фінансової стабільності, захисту прав користувачів та національної безпеки України. Дослідження як українських, так і між-

народних вчених свідчать про необхідність розробки чіткої та всеохоплюючої законодавчої бази для регулювання цього ринку. Подальший розвиток цієї сфери має бути оріє-

нтований на впровадження сучасних підходів до регулювання, що враховують міжнародний досвід та національні особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кудь А., Кучерявенко М., Смичок Є. Цифрові активи та їх правове регулювання у світлі розвитку технології блокчейн : монографія. Харків : Право, 2019. 216 с.
2. Нескорджена Л.Л., Бонь Б.О., Кононець О.М. Сучасний стан правового регулювання криптовалюти в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 197–200.
3. Желюк Т.Л., Бречко О.В. Використання криптовалюти на ринку платежів: нові можливості для національних економік. *Вісник ТНЕУ*. 2016. №3. С.50-60.
4. Бутко М.Д. Криптовалюта як альтернатива фіатним коштам. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. № 33. С. 121–127.
5. Логойда В.М. Перспективи врегулювання правового статусу криптовалюти в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 63. С. 152–157.
6. Гончаренко С. Ю. Адміністративно-правове регулювання у сфері віртуальних активів. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» Приватний заклад вищої освіти «Київський міжнародний університет»; Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2021. URL: <https://sipl.com.ua/26-503-050>. (дата звернення: 02.08.2024).
7. Ковтун В.В., Овсієнко О.В. Криптовалютні відносини в Україні: економіко-правовий аналіз. *Економіка та суспільство: електронний журнал*. 2021. № 31. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/715/687> (дата звернення: 02.08.2024).
8. Петров, Р., Андрусак, О. Правове регулювання обігу криптовалюти: стан та перспективи. *Юридичний вісник України*. 2022. 2(24). С. 45–49.
9. Howell, J., Brimble, C. Regulation of Cryptocurrencies: International Perspectives. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2020. 28(3). P. 245–260.
10. Доронін І.М. Криптовалюти: соціально-економічні фактори, право та функції держави. *Інформація і право*. 2017. № 3. С. 85–93. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/11_5.pdf (дата звернення: 02.08.2024).
11. Островерх Л.Л., Нароган В.В. Криптовалюта як повноцінний учасник платіжної системи країни: реальність чи ілюзія. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 7(2). С. 24–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2019_7%282%29__7 (дата звернення: 02.08.2024).
12. Усоский В.Н. Криптовалюта как абстрактное обязательство и условие эмиссии банком кредитных денег. *Часопис економічних реформ*. 2018. № 4(32). С. 52–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2018_4_11 (дата звернення: 02.08.2024).
13. Железняк, О. Фінансові інструменти та криптовалюти в Україні: правові аспекти. Київ : Видавництво ДТЕУ/КНТЕУ. 2023. 84 с.
14. Про віртуальні активи: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2074-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 02.08.2024).
15. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про віртуальні активи». Апарат Верховної Ради України №391д9/1-2020/69401 від 09.06.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/d6d20a10-b28e-41b9-8257-f0746e89326c> (дата звернення: 02.08.2024).
16. Новий етап легалізації криптовалют в Україні. Журнал «Forbes Ukraine». 2023. URL: <https://forbes.ua/money/vzhe-u-veresni-ukraina-mozhe-povnistyu-legalizuvati-kriptovalyuti-ta-vesti-podatki-skilki-dovedetsya-platiti-vlasnikam-kripti-13062023-14162> (дата звернення: 02.08.2024).
17. Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#n1134> (дата звернення: 02.08.2024).